

Stručni rad

RAZVOJ DJETETA U SVJETLU WALDORFSKE PEDAGOGIJE

Jolanda Zelenko Arnuš, profesorica razredne nastave
JVIZ OŠ Destrnik - Trnovska vas, Slovenija

SAŽETAK

Waldorfska pedagogija zasniva se na spoznajama o odrastanju čovjeka i zakonitostima njegova razvoja. Dječji vrtić i osnovna škola koncipirani su prema razdobljima odrastanja, koja u sklopu Waldorfske pedagogije pružaju tri razvojna stupnja, tj. faze sa specifičnim zadaćama, sadržajima i metodama odgoja. Predškolsko razdoblje, od rođenja do sedme godine, prožeto je idealom da je svijet izgrađen na dobroti. Osnovnoškolsko razdoblje, od sedme do četrnaeste godine, slijedi ideal da je svijet sazdan na ljepoti. Razdoblje adolescencije, od četrnaeste do dvadeset prve godine, podređeno je idealu da je svijet izgrađen na istini. Waldorfska pedagogija prožeta je antropozofijom u metodološkom smislu, na kojem se zasniva odgojno-obrazovni proces. Antropozofija je duhovna znanost o čovjeku, koja ga promatra kao trodijelno biće sačinjeno od tjelesnog, mentalnog i duhovnog tijela. U skladu s tim, cilj Waldorfske škole predstavlja harmoničan razvoj tjelesnih, mentalnih i duhovnih sila. Osim spomenutog, cilj je doživjeti sebe kao biće kozmosa, što se postiže umjetnošću, maštom, inspiracijom i intuicijom, a ne razumom, tj. intelektualnim putem. Svrha odgoja je razvijanje unutarnjih ljudskih vrlina u odrasloj dobi i težnja za slobodom ljudskog duha.

Ključne riječi: Waldorfska pedagogija, antropozofija, razvojne faze

1. Uvod

Prvu Waldorfsku školu osnovao je 1919. godine Emil Molt, direktor tvornice duhana Waldorf-Astoria u Stuttgartu. Djeci svojih radnika želio je pružiti široko opće obrazovanje koje bi, osim razvoja intelektualnih sposobnosti, omogućilo provedbu likovnih i praktičnih aktivnosti, potičući razvoj srca i ruke. U ostvarenju te ideje pomogao mu je dr. Rudolf Steiner, austrijski prirodoslovac i filozof, koji se danas smatra utemeljiteljem Waldorfske pedagogije. Na temelju znanja o duhovnim zakonitostima sažetim u sklopu antropozofije, razvio je jedinstveno razumijevanje procesa odrastanja djeteta [13]. Waldorfska škola stvorena je kao dio inicijative za rješavanje socijalnih odnosa i smatra se novim potencijalom koji će značajno promijeniti društvo [12].

Waldorfska pedagogija proizlazi iz antropozofije, duhovne znanosti, a čovjeka (dijete) shvaća kao tjelesno, duševno i duhovno biće, te ga tretira holistički, odnosno sveobuhvatno [7]. Antropozofija seže u najdublje sfere ovoga svijeta, sve do božanske mudrosti. Time se otvara pitanje vlastite sudbine [11]. Središnji motiv Waldorfske pedagogije je sloboda, što ne znači da pojedinac može raditi što god poželi, već da se sloboda može razvijati [12].

Prva faza predstavlja razvoj fizičkog tijela i ima veliki utjecaj na cjelokupan ostatak života pojedinca. Ono što se događa u tim godinama uvjetuje fizički, mentalni i moralni život, a time utječe na razinu uravnoteženosti tijekom kasnijeg života [5]. Traje do 7. godine, odnosno do izmjene mliječnih zuba. Od 7. do 14. godine, odnosno od izmjene zuba do spolne zrelosti razvija se eterično tijelo. Ako je u predškolskom razdoblju riječ o „odgoju kroz djelovanje“, školsko razdoblje znači „odgoj emocija i srca“. Djetetovo prosuđivanje zasniva se na emocijama koje misao samo dotiče [5]. Treće obrazovno razdoblje obilježeno je razvojem astralnog tijela (od 14. do 21. godine) koje omogućuje razvijanje umnih sposobnosti [6]. Fokus je na razvoju unutarnjih mentalnih doživljaja koji uključuju samosvijest odnosno svjesnost o sebi, vlastitoj slobodi i volji.

2. Razvoj djeteta kroz tri sedmogodišnja razdoblja

Waldorfski vrtić i škola zasnivaju se na trima razdobljima odrastanja, unutar kojih Waldorfska pedagogija uzima u obzir tri razvojna stupnja, odnosno faze sa specifičnim zadaćama, sadržajima i metodama odgoja [14].

U prvom sedmogodišnjem razdoblju, koje uključuje godine s obitelji i odgajateljima, prisutni su oponašanje i kretanje [14].

Drugo sedmogodišnje razdoblje počinje ispadanjem mliječnih zuba, očituje se u promjeni izgleda, a donosi i promjenu svijesti. Nazivaju ga i "srcem djetinjstva", te predstavlja vrijeme slikovite percepcije i razdoblje njegovanja emocija i srca. Riječ je o sudjelovanju i provođenju vremena s učiteljem razredne nastave [14].

Ulaskom u pubertet pojedinac stupa u treće razdoblje, kada kao mlada osoba postaje svjestan vlastitog bića. U njemu se bude ideali i životni ciljevi, sposobnost prosuđivanja i čežnja za istinom. Riječ je o završetku osnovnoškolskog razdoblja i pohađanju srednje škole pod vodstvom učitelja, tj. profesora predmetne nastave [14].

2.1. Prvo sedmogodišnje razdoblje (SVIJET JE DOBAR)

Do svoje 7. godine života dijete živi u posebnom stanju svijesti, potpuno otvoreno prema svijetu, koji akceptira svojim osjetilima. Ne osjeća se odvojeno od onoga što opaža. Sve što vidi, čuje i osjeti izravno se odražava u njemu i djeluje, odnosno prenosi učinke sve do njegovih fizičkih organa [2].

Do 7. godine dijete živi u jedinstvu, odnosno doživljava sebe u jedinstvu sa svijetom. U ovom periodu ono je poput "jednog osjetila", tj. oblikuje ga sve što otkriva putem svojih osjetila [9]. Cjelokupno djetetovo tijelo postaje "jedan osjetilni organ", te ono intenzivno doživljava svijet oko sebe, a osjetila mu se razvijaju u skladu s utjecajima okoline. Oko 3. godine života, kada su osjetila "specijalizirana", započinje razdoblje inaćenja i tvrdoglavosti. U prvom sedmogodišnjem razdoblju razvijaju se svi unutarnji organi, a nakon promjene zuba proces njihovog rasta se nastavlja. Tijekom prvih 7 godina djelujemo na volju djeteta, budući da ono u ovoj dobi postaje „biće volje“. Dakle, njegova se volja formira uz našu pomoć. Volja je najviši duhovni princip koji nosimo sa sobom i predstavlja polet. Ovo je i razdoblje oponašanja, što znači da dijete promatra, sažima, duboko doživljava, voljno obrađuje i sve to izražava prema van. Malo dijete iznutra oponaša mentalnu atmosferu i unutarnje stanje ljudi koji su u blizini, izražavajući to svojim pokretima,

gestama, držanjem, intonacijom, glasom itd., te dodajući svemu tome i nešto "svoje" [7]. Uzimajući u obzir ritmove (godišnja doba, dan i noć, dnevni ritam, tjedni ritam, godišnji ritam) podupiremo temeljni ljudski razvoj, pružajući djetetu osjećaj sigurnosti. Lakše ga usmjeravamo, negujemo volju, usađujemo radne navike i podržavamo granice. Dakle, ritmički usklađenim aktivnostima utječemo na njegov tjelesni i psihički ritam [7].

Od rođenja do dobi od 2 i pol godine razvija se osjetilno-živčani sustav. U glavi se intenzivno odvija razvoj i oblikuju se osnovna osjetila. Prvi djetetov osmijeh znak je buđenja svijesti. Tijekom prve godine djetetova života, naročito u periodu koji provodi u ležećem položaju, njegova igračka zapravo je njegovo tijelo. U to vrijeme dolazi do fiksacije pogleda, jer dijete promatra svoje ruke i noge, a zatim ih primiče ustima. Sjedenjem, puzanjem i hodanjem širi svoje vidike i igra se s onim što mu je na dohvata ruke. Za igru mu nisu potrebne posebne igračke, ali je pritom vrlo važno da nije izloženo jakim zvučnim učincima (glazbene igračke i sl.), prepiru ili negativnim mislima. Osim spomenutog, dijete mora imati dovoljno optimalnog prostora kako bi se moglo slobodno kretati i doživljavati granice – ovo sam ja, ovo nisam. Motorički razvoj važan je za razvoj govora [7].

U dobi od 28 mjeseci do 3 godine počinju djelovati eterične sile u središnjem dijelu tijela (srce, pluća itd.). Bude se svijest i individualnost, te se grade prva sjećanja. Budi se mašta, koja se pridružuje potrebi za igrom. Dijete dodaje značenje i funkciju predmetima s kojima se igra (npr. komad drveta postaje telefon). Riječ je o kreativnoj imaginaciji. Nedovršenim igračkama zapravo potičemo djetetovu maštu (npr. jednostavna krpena lutka s čvorovima za ruke i noge) [7].

Od 3. do 7. godine života eterične sile spuštaju se u probavno-motorički sustav. Oko pete godine pamćenje i moć predodžbe dolaze do izražaja, jer dječja igra dobiva svoju svrhu. Dijete se o njoj dogovara i čak planira njenu izvedbu. Dječje pamćenje tada je kratkotrajno [7].

Waldorfski vrtić prvenstveno stvara atmosferu doma i prisnosti. Jednostavno je uređen, a većina opreme napravljena je od drva i prirodnih materijala. Igračke su likovno osmišljene, ali su jednostavno i nedovoljno detaljizirane, tako da potiču dječju maštu. Glavna načela Waldorfskog vrtića su uzor i oponašanje te ritam i ponavljanje. Dijete oponašanjem spoznaje i usvaja sve što se događa u njegovoj okolini, a svaka odrasla osoba postaje mu uzor. Stoga odgajateljice u vrtiću uvijek

izvode neke smislene aktivnosti, poput kućanskih i ručnih radova. Ritam i ponavljanja upućuju na činjenicu da se život čovjeka, prirode i kozmosa odvija u ritmu. Kod ljudi možemo osjetiti ritam već u procesu disanja i otkucajima srca. Stoga je dnevni ritam oblikovan po principu udisaja i izdisaja, te djetetu daje osjećaj sigurnosti. Waldorfski vrtić štiti dijete od pretjerane intelektualizacije, što otprilike znači da se djetetu dopušta, pruža mogućnost doživljavanje svijeta. Objašnjavanje, opisivanje, svjesno oblikovanje pojmova i prosuđivanje pripadaju kasnijem, školskom razdoblju [2].

Nakon vrtića, oko 6. ili 7. godine, nastupa „razdoblje dosade“, tj. razvojna faza koja upućuje na činjenicu da je dijete na pragu stjecanja nove sposobnosti, koja će ga odvesti korak dalje [7].

2.2. Drugo sedmogodišnje razdoblje (SVIJET JE LIJEP)

Tijekom svoje sedme godine dijete želi slijediti, a ne samo oponašati. Ono želi autoritet, osobu koja će mu biti posvećena prilikom samog usmjeravanja. U dobi od 7 godina djetetu počinju ispadati mliječni zubi, što je jedan od pokazatelja da je spremno za školu. Od 7. do 14. godine veliki značaj ima sve što se smatra likovnim produktom, odnosno sve što je prikazano slikom. Tada se djetetu možemo obraćati kroz pripovijedanje. Dijete dolazi do zaključka da je svijet lijep kada mu se obraćamo kroz bajke koje odražavaju, odnosno prikazuju značaj pravednosti. Tada ono doživljava savršenstvo koje donosi priča, čak i ako to nije slučaj u postojećim socijalnim odnosima. U dobi od 12 godina počinje se buditi djetetov razum, kada želi razumjeti što se zaista događa u priči. U svojoj 14. godini ono svijet može doživljavati kroz znatno apstraktnije stvari [9].

U dobi od 7 godina dijete se prema svijetu ponaša kao da je živ (npr. stablo je živo biće, sunce zaspi, mjesec se budi itd.), pa mu se u tom smislu i obraćamo. U ovom razdoblju djetetu je potreban autoritet pun posvećenosti koji umjesto njega prosuđuje i zna svoje prosudbe izraziti na prikladan način (priče, primjeri, anegdote, usporedbe itd.). Dakle, ovo razdoblje ukazuje na važnost vremena koje će dijete posvetiti umjetnosti, kada bi fokus trebao biti na doživljaju lijepog, a ne na njegovom razumijevanju. Dijete najprije mora čuti, akceptirati gradivo, a tek kasnije uroniti u proces razumijevanja [7].

Učitelj razredne nastave prati rad i razvoj učenika tijekom cijelog osnovnoškolskog obrazovanja. Zahvaljujući tome, dobiva priliku upoznati svakog učenika i potaknuti

ga tijekom njegovog individualnog razvoja. Osim spomenutog, nudi mu se mogućnost izgradnje iskrenih odnosa i međusobnog povjerenja [14].

Primarna je zadaća učitelja razredne nastave probuditi i njegovati djetetovu potrebu i osjećaj za ljepotu i umjetničko bogatstvo, jer to omogućuje djetetu stjecanje bogatog unutarnjeg iskustva, doživljaja i spoznaje svijeta. Učiteljeva objašnjenja su živopisna zahvaljujući uporabi deskriptivnih, a ne definiranih metoda. Spoznajni, tj. kognitivni sadržaji i znanja imaju jednaku težinu i važnost kao umjetničke i praktične aktivnosti, kroz koje Waldorfska škola potiče djetetovo razmišljanje, emocije i volju, ukratko, odgaja ga kao cjelovitu osobu [14].

Tijek dana Waldorfske škole odražava filozofiju Rudolfa Steinera, unutar koje se razvijaju um (glava), emocije (srce) i volja, odnosno tjelesna, fizička priroda (ruke) [1]. Dan započinje provedbom programa za predmete koji potiču razmišljanje, razumijevanje i moć predodžbe, jer je dijete ujutro najraspoloženije za mentalni rad, tj. misaone procese. Svaki takav predmet na rasporedu je određen za prva dva jutarnja sata i provodi se nekoliko tjedana zaredom, predstavljajući razdoblje odnosno veću nastavnu jedinicu – "glavnu nastavu". Dolazimo i do termina "epohalna nastava" [3]. Epoha obuhvaća razdoblje od četiri tjedna, pri čemu jutro školskog dana započinje takozvanim „glavnim satom“ koji drži učitelj razredne nastave. Pritom treba naglasiti da u 1. trogodištu školski predmeti uključuju slovenski jezik, matematiku i upoznavanje okoliša, dok se u višim razredima ovim predmetima pridružuju geologija, botanika, fizika, povijest, geografija itd. Drugi dio dana uključuje umjetnost, predmete namijenjene za ponavljanje, engleski jezik i euritmiju. Treći dio dana posvećen je ručnom radu i tjelovježbi [4]. Tijekom školskog dana ravnomjerno se ponavljaju procesi prihvaćanja, doživljavanja, izvedbe, oblikovanja, udisaja i izdisaja [3].

Učitelj razredne nastave mora se prilagođavati odnosno mijenjati zajedno s učenicima, koji mu u najvećoj mjeri pomažu tijekom procesa samoodgoja. Ovdje dolazi do izražaja značajan zadatak samoodgoja, a to je da svoju djecu moramo odgajati tako da nas u okviru procesa osamostaljivanja slobodno "napuste" i otisnu se u novi svijet spoznaje. Dakle, ljubav prema djeci trebala bi postupno prerasti u ljubav prema samom odgoju i radu s djecom, te u skladu s tim i prema interesu za svijet i ljudski razvoj [3].

2.3. Treće sedmogodišnje razdoblje (SVIJET JE STVARAN)

U razdoblju od 14. do 21. godine starosti dijete mora spoznati da je svijet stvaran i da ima određenu svrhu, smisao. Zadatak škole je prikazati djetetu život s aspekta zemljopisa, matematike itd. U dobi od 14 godina djetetu su potrebni argumenti. Budući da ne može samostalno upravljati vlastitim misaonim procesima, želi slijediti misaone procese odraslih [9]. U trećem sedmogodišnjem razdoblju dijete prati argumente kojima mu se dokazuje i objašnjava zašto je nešto dobro ili loše. Tijekom ovog procesa, kada dijete slijedi argumente, uzimamo u obzir njegovu volju i srce, kako bi se njegova osobnost mogla razvijati [10]. Uvijek je potrebno njegovati volju i osjećaj za svijet oko sebe [10].

Zahvaljujući programu koji pruža svaki školski predmet, dijete uči kroz sebe, svoja iskustva, nadilazeći egoizam i spoznajući, odnosno otkrivajući činjenicu da svijet zaista nudi određeni smisao. Što više dijete uči o svijetu, to više uči o sebi, spoznajući pri svemu tome da ima jedinstvenu misiju u svijetu i da samo o njemu ovisi hoće li je ispuniti ili ne [9]. Do svoje 18. ili 19. godine pojedinac zapravo ovisi o svom okruženju i društvu koje ga okružuje [10]. Tijekom prvih 20 godina moramo ga učiti pristojnom ponašanju, voditi ga, podržavati i njegovati duh njegove individualnosti prilikom stupanja u materijalni svijet. Pritom moramo biti svjesni da se to događa kroz spoznaju vrijednosti umjetničkih djela, slika i pjesama, koje služe kao instrument, oruđe za postizanje cilja, a naš cilj je odgoj [11]. U dobi od 18, 19 godina završava se proces odgoja i počinje samoodgoj čiji je cilj da pojedinac pronađe ono što pokreće ovaj svijet i ono što pokreće njega [8]. Između 19. i 21. godine on postaje samostalna osoba [9].

3. Zaključak

Suvremeno doba donosi nove navike i zahtjeve pojedinca da se problemi rješavaju „izvana“. Primjerice, kada učimo dijete čitati, moramo se zapitati jesmo li ga naučili čitati tečno, primjenjujući prikladnu metodu, ili ono jednostavno zna čitati „srcem“. Dakle, riječ je o velikoj razlici između „glave“ i „srca“. Najčešće nam se učini da smo postigli maksimum kada dijete pokaže da zna, da može, da je sposobno i da pravilno reagira (glava). Međutim, ono što može uzrokovati poteškoće zapravo je njegova volja, te se dijete u danim okolnostima ne može povezati sa svijetom, stvarima i situacijama koje bi voljelo doživjeti. Živimo u vremenu kada se čovjek sve više otuđuje od prirode, društva i svijeta općenito, a za sve to krivdu treba 'preuzeti' odgoj. Proces odgoja moramo voditi "iznutra", odnosno sami moramo pronaći načine i težiti ka entuzijazmu, srcu, volji, idealizmu, srčanosti, kako bismo mogli pomoći djetetu da se razvija i uči. Svojim odnosom prema svijetu dajemo djeci primjer u prvom sedmogodišnjem razdoblju, kako bi nas pritom oponašala. U narednom sedmogodišnjem razdoblju djeca slijede slike, objašnjenja i upute. U trećem sedmogodišnjem razdoblju slijede argumente o tome zašto je nešto dobro ili loše, te je tada vrlo važno uzeti u obzir dječju volju i srce, kako bi se omogućio nesmetan razvoj djece [10].

4. Izvori i literatura

- [1.] Armstrong, T. (1999). Prebudite genija v svojem otroku.
- [2.] Bio prodajalna norma. Dostupno na: <https://www.norma.si/blog/waldorfska-pedagogika> [Pristupljeno 8.1.2025.].
- [3.] Carlgren, F. (1993). Vzgoja za svobodu: pedagogika Rudolfa Steinerja
- [4.] Demšar, M. (2023). Predavanja i seminari Waldorfske pedagogije u šk. god. 2023./2024. (subotnji seminar Nauk o čovjeku – Kurikulum/sadržaji predmeta koji se razvijaju za djecu od 7. do 18. godine, 18.11.2023.).
- [5.] Edmunds, L. F. (1992). Umetnost waldorfske vzgoje: waldorfske škole.
- [6.] Kroflič, R. (1997). Avtoriteta v vzgoji.
- [7.] Lončar Kerher, B. (2022). Predavanja i seminari Waldorfske pedagogije u šk. god. 2021./2022. (subotnji seminar, 19.2.2022.).
- [8.] Lončar Kerher, B. (2022). Predavanja i seminari Waldorfske pedagogije u šk. god. 2021./2022. (predavanje, petak 11.3.2022.).
- [9.] Peršič, D. (2021). Predavanja i seminari Waldorfske pedagogije u šk. god. 2021./2022. (predavanje, petak 8.10.2021.).
- [10.] Peršič, D. (2021). Predavanja i seminari Waldorfske pedagogije u šk. god. 2021./2022. (predavanje, petak 12.11.2021.).
- [11.] Peršič, D. (2021). Predavanja i seminari Waldorfske pedagogije u šk. god. 2021./2022. (subotnji seminar, 4.12.2021.).
- [12.] Peršič, D. (2021). Predavanja i seminari Waldorfske pedagogije u šk. god. 2022./2023. (subotnji seminar Ritmovi ljudskog života, 15.4.2023.).
- [13.] Polak-Fištravec, I. in Antauer, N. (1999). Waldorfska pedagogika: Waldorfska škola in waldorfski vrtec Maribor.
- [14.] Serajnik Sraka, N., Strmole, B. in Wiechert, C. (1994). Waldorfska pedagogika: waldorfska škola v Ljubljani.